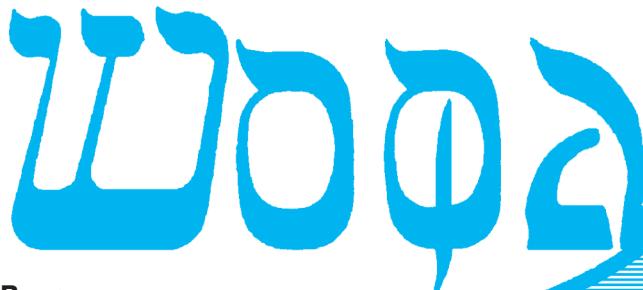

НАРОД ЖИВИЙ!

Виходить
з березня 1990 р.

ВІДАННЯ
ЛЬВІВСЬКОГО
ТОВАРИСТВА
ЄВРЕЙСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ
ім. ШОЛОМ-
АЛЕЙХЕМА

№4 (317)
КВІТЕНЬ 2018 р.
НИСАН 5778

• 19 апреля — День Независимости Израиля

ГРАНИЦЫ, КОТОРЫХ НИКОГДА НЕ БЫЛО

День Независимости Израиля (Йом ха-Ацмаут) — главный государственный праздник страны. Он отмечается ежегодно 5 мая в память о провозглашении Государства Израиль 14 мая 1948 года (5 мая 5708 года по еврейскому календарю).

Эту дату знал каждый советский школьник. Потому что на всех картах мира, изданных в СССР, значилось примечание: границы Израиля показаны в соответствии с резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1947 года. Контуры еврейского государства, очерченные этим решением, производили тягостное впечатление. Вне его пределов оказывались Иерусалим, Ашкелон, Ашдод, Беэр-Шева, Акко. Даже расположенная по соседству с Тель-Авивом Яффа должна была стать анклавом арабского государства. За Израилем оставалась узкая прибрежная полоса от Хайфы до северной окраины Ашдода, третья Галилеи и две трети пустыни Негев.

К счастью для еврейского государства, в реальности эти границы не просуществовали ни одного дня. Защитить их и выжить было невозможным. Почему же 29 ноября 1947 года, когда Генеральная ассамблея ООН отвела Израилю именно эти границы, в еврейском ишуве царили ликовование и эйфория? Дело в том, что любая другая альтернатива выглядела еще хуже. Решение о разделе Палестины означало, что хотя бы на части ее территории будет создано еврейское государство! Которое будет самостоятельно определять свою политику! Которое сможет принять неограниченное количество репатриантов, без оглядки на кого бы то ни было!

В контексте нового миропорядка, установленного после Второй мировой войны, все прежние решения относительно будущего устройства Палестины теряли смысл. Это касается и резолюции Конференции в Сан-Ремо, принятой 25 апреля 1920 года. В соответствии с ней, Великобритания получала мандат на управление Палестиной и брала на себя «ответственность за выполнение декларации, изданной 2 ноября 1917 года правительством Его величества» — декларации Бальфура. Лига наций, утвердившая резолюцию Конференции в Сан-Ремо, прекратила существовать в 1946 году. На ее обломках была создана ООН, заново устанавливавшая правила международной политики. Судьба еврейского государства вновь оказалась на весах Иова.

И даже отведенные Израилю границы вовсе не были ему гарантированы. В канун голосования 29 ноября никто не мог поручиться за его исход. У арабских стран были все основания надеяться на то, что Генеральная Ассамблея отвергнет предложение о разделе подмандатной Палестины. Представители ишува, предпринимавшие отчаянные попытки для спасения ситуации, не могли оценить эффективность своих действий.

Вот как описывает атмосферу, царившую за день до голосования в ООН, Леон Юрис в своем культовом романе «Эксодус»: «Делегация ишува сидела на специально выделенных для нее местах в зале заседаний Генеральной ассамблеи. Вид у членов делегации был такой, словно их вели на казнь. По мере того, как прения подходили к концу, их перспективы становились все мрачнее. Вопреки всеобщим ожиданиям, Греция вместо того, чтобы воздержаться, ясно высказалась против раздела, опасаясь за судьбу своих земляков, живущих в Египте. И Филиппины, на которые надеялись, что они воздержатся из уважения к позиции США, выступили против раздела. Представители Гаити вдруг заявили, что у них нет четких инструкций, Либерия заняла неопределенную позицию, а Таиланд прямо перешел на сторону арабов».

Для того, чтобы изменить положение к лучшему, у представителей ишува оставались сутки. Евреям необходимы были голоса стран Южной Америки, собиравшихся голосовать против раздела Палестины. И лидеры ишува смогли заручиться их поддержкой. Свою версию того, как им удалось это сделать, представляют журналисты Джон Лофтус и Марк Ааронс в книге «Тайная война против евреев». Они утверждают, что влияние на латиноамериканских диктаторовоказал нефтяноймагнат Нельсон Рокфеллер, будущий вице-президент США. В то время принадлежащую ему компанию «Стандарт ойл» заподозрили в поставках сырья нацистской Германии в годы войны. Согласно конституции США, предоставление помощи врагу расценивается как предательство. Лидеры ишува, которым удалось собрать целое досье о сотрудничестве Рокфеллера с нацистами, смогли использовать это в своих целях.

В книге «Тайная война против евреев» утверждается, что Рокфеллер, просмотрев представленное ему досье, начал хладнокровно торговаться. «В обмен на голоса латиноамериканского блока он хотел гарантировать, что евреи будут хранить молчание о пересыпке нацистских денег и военных преступников в Южную Америку», — пишут Лофтус и Ааронс. Выбора действительно не оставалось, и Рокфеллер получил то, что он хотел. Во имя еще не рожденного государства Израиль ему было обещано, что нацисты смогут беспрепятственно скрыться. По поводу голосов латиноамериканских стран Рокфеллер сказал: «Не беспокойтесь, каждая страна будет голосовать либо в поддержку Израиля, либо воздержится». Рокфеллер сдержал свое обещание. Он поговорил с каждым диктатором, каудильо, которые находились всецело под его влиянием, и разъяснил им, как надо действовать».

Дальнейшее известно. 29 ноября 1947 года Генеральная ассамблея ООН утвердила резолюцию №181 о разделе Палестины. Сторонникам раздела удалось собрать необходимые для этого две трети голосов. В поддержку резолюции выступили 33 страны, «против» голосовали 13, и 10 воздержались. Делегация Таиланда, где в это время произошел переворот, в голосовании не участвовала. Все латиноамериканские страны, кроме Кубы, проголосовали «за» или воздержались. Свои три голоса в поддержку резолюции отдал Советский Союз (кроме СССР, в голосовании участвовали Украина и Белоруссия, представленные в ООН как отдельные делегации).

За ходом заседания Генеральной Ассамблеи в Нью-Йорке следили десятки тысяч жителей ишува, прильнувших к своим радиоприемникам. Результаты голосования были встречены всеобщим ликованием. Кадры, запечатлевшие массовые танцы на улицах Тель-Авива и кибуцных полях, стали неотъемлемой частью истории Израиля.

Принятие резолюции №181 повлекло за собой дальнейшее обострение обстановки в подмандатной Палестине. Евреи и арабы активизировали подготовку к решающей схватке. До окончания срока действия британского мандата и вывода английских войск оставалось менее полутора лет.

15 мая 1948 года была провозглашена Декларация независимости Государства Израиль, в которой упоминается и резолюция Генеральной Ассамблеи ООН о разделе Палестины. В этот же день, с вторжением арабских армий в Эрец Израэль, началась Война за Независимость, в результате которой были установлены признанные международным сообществом границы Израиля. Границы, существовавшие в реальности до Шестидневной войны — тесные и неудобные, но которые все же позволили еврейскому государству выжить.

МІЖ КОЛЮЧИМ ДРОТОМ

У листопаді 2018 року виповнюється 75 років ліквідації гетто та Янівського табору смерті у Львові. До цього дня протягом березня-листопада відбуватиметься низка лекцій, виставок, меморіальних концертів. Програма відбувається за підтримки Львівської міської ради та в співпраці дослідницьких, музеїчних та культурних організацій міста. До проведення пам'ятних заходів долучились також ВЄБФ «Хесед-Ар'є» та благодійний фонд Бней Брит «Леополіс» ім. д-ра Е. Домбергера.

6 березня у Центрі міської історії д-р Вайтман Беорн прочитав лекцію «Янівський табір

у центрі Голокосту в Галичині». Подія відбулась у межах програми «Lwiw, Львів, Lemberg'43: Місто, яке (не)пережило».

На Янівський табір у Львові припадає убивство понад 80000 єреїв, проте цей об'єкт досі маловідомий дослідниками. Табір, зокрема, цікавий для істориків, які вивчають Голокост, адже тут були поєднані декілька функцій — він був виправно-трудовим, пересильним і табором смерті. У цій лекції відбулась спроба показати важливу роль табору у явищі Голокосту у Львові та в Галичині.

Др. Вайтман Вейд Беорн

викладає на кафедрі історії в Коркорані, Університет Вірджинії. Консультант і автор для Меморіального музею Голокосту (США). Був директором Вірджинського музею Голокосту у Річмонді (Вірджинія). Здобув ступінь PhD з історії в Університеті Північної Кароліни у Чапел-Гілл у 2011 р. Автор книги «У темряві: Вермахт і Голокост у Білорусі» (Into Darkness: The Wehrmacht and the Holocaust in Belarus). Готує проект про Янівський концтабір у Львові в Україні (робоча назва «Між колючим дротом: Янівський концтабір і Голокост у Львові»).

Центр міської історії

БЫТЬ СОПРИЧАСТНЫМ ОБЩЕЙ РАДОСТИ

В помещении Почетного консульства Государства Израиль в Западном регионе Украины во Львове прошел очередной, третий по счету, семинар-тренинг «IDF — ISRAEL DANCE FLASH», организованный Всеукраинской ассоциацией организаций «Маккаби» для представителей западного региона Украины.

Он объединил более 40 любителей танцев из 6 городов. Благодаря талантливому пре-

подавателю Марине Кучеренко, которая почти 20 лет является художественным руководителем образцового ансамбля еврейского танца «Мааян» (г. Мелитополь), участники разучили 25 танцев. Обращаясь к участникам семинара, она сказала: «Еврейский танец — коллективный. При его исполнении не оценивается мастерство каждого. Основная идея — быть сопричастным общкой радости».

«Я вижу, как раскрываются наши участники, как они схватывают замысел хореографа, и в конце семинара все мы видим хорошие результаты. Спасибо всем, кто помогал организовывать это мероприятие, кто поддерживал нас», — отметила руководитель проекта Сара Штерна.

Трудно переоценить значение массовых танцев в процессе обучения и воспитания. Это одновременно и активный отдых, и живое общение, и способ узнать много нового о традиционной еврейской и израильской культуре. И, конечно, это здоровый образ жизни.

Все мероприятия проходят в рамках проекта «Best Practices» при поддержке UJA-Federation of NY, Genesis Philanthropy Group, Американского объединенного распределительного комитета «Джойнт», Еврейского агентства «Сохнут» и CAF (Благотворительный фонд «Чаритиз Эйд Фаундейшн»).

Соб. инф.

ЛЬВІВ ЗНОВУ ЗУСТРІЧАТИМЕ «ЛІМУД»

Міський голова Львова Андрій Садовий зустрівся з головою «Лімуд Україна», виконавчим директором Всеукраїнського Єврейського Конгресу Йосипом Аксельрудом та директором благодійної організації «Благодійний фонд «Лімуд України» Галиною Рибніковою. Під час зустрічі обго-

ворили важливість проведення у Львові вже традиційної єврейської освітньо-культурної конференції «Лімуд», яка з 2008 року проводиться і в Україні. Г. Рибнікова наголосила, що 1-4 листопада 2018 року відбудеться вже четверта у Львові міжнародна єврейська освітня конференція «Лімуд».

«У Львові є велика єврейська культурна спадщина. Тому ми абсолютно підтримуємо проведення таких заходів у нашому місті. Львів є відкритий та гостинний. Можете розраховувати на нашу максимальну підтримку», — сказав міський голова Львова Андрій Садовий.

«Дякуємо за вашу гостинність. Очікуємо 1-4 листопада 650-700 учасників нашого заходу. Будуть великі міжнародні делегації. Тому запрошуємо вас взяти участь та виступити з вітальним словом до наших учасників», — сказала директор організації «Благодійний фонд «Лімуд України» Галина Рибнікова.

Лімуд — це унікальний єврейський культурно-освітній захід, призначений для активних, допитливих і динамічних людей різного віку та інтересів. У перекладі з івріту «Лімуд» означає навчання.

city-admin.lviv.ua

Львовский благотворительный фонд

Бней Брит «Леополис»
им. д-ра Э. Домбергера
ул. Б. Лепкого, д. 12,
кв. 6 (2-й этаж)
тел.: 255-04-40

ГРАФИК РАБОТЫ КОМИССИЙ И ПРОГРАММ ЛБФ БНЕЙ БРИТ

ПРОГРАММА «МЕДИЦИНА» Куратор Н.И. Пикман

По вторникам обслуживаются патронажные сестры.

ПРИЕМ ВРАЧЕЙ-КОНСУЛЬТАНТОВ

производится в дни и часы выдачи медпрепаратов по предварительной записи

(запись производится

ежедневно)

тел.: 255-04-40

терапевт,
кардиолог,
невропатолог,
гомотоксиколог.

ПРОГРАММА «ДЕТИ ОБЩИНЫ»

Куратор М.С Плесков

ПРОГРАММА «ГОРЯЧЕЕ ПИТАНИЕ»

Куратор Л.И. Шварц

ПРОГРАММА «СТИРКА БЕЛЬЯ»

Куратор З.М. Лангер

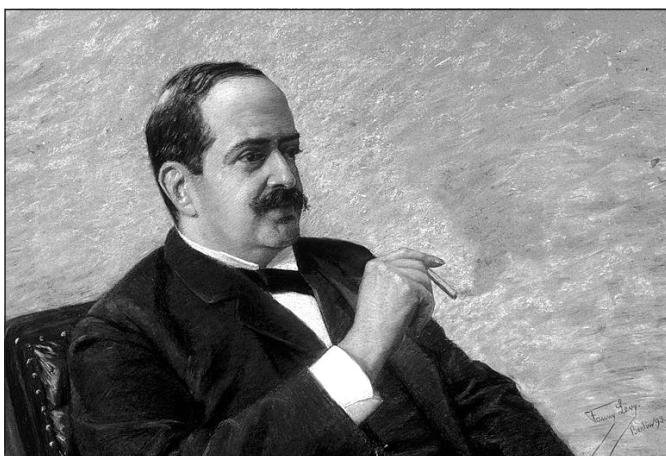
СОЦИАЛЬНАЯ КОМИССИЯ

Председатель
А.А. Матвеева

Приемные дни: понедельник, четверг с 13.00 до 15.00

По всем вопросам приёма кураторами программ обращаться в социальную комиссию.

ФРАНЦОЗ. ВОЗВРАЩЕНИЕ В ЧОРТКОВ, ИЛИ АВСТРИЙСКИЙ ЕВРЕЙ В УКРАИНСКОМ ИНТЕРЬЕРЕ

Большинство украинцев никогда не слышали имени этого писателя-еврея, хотя он одним из первых познакомил Европу с украинской культурой, открыв для нее, в частности, творчество Тараса Шевченко. Соплеменники же помнят этого интеллектуала разве что по крылатому афоризму: «Каждая страна имеет таких евреев, каких заслуживает».

Памятник Карлу Эмилю Французу в его родном Чорткове должны были открыть давно. Но сделали это только год тому и на деньги правительства ФРГ — в преддверии 170-летия со дня рождения человека, которое будет отмечать вся культурная Европа (25 октября 1848 г.).

Семейная история Францоза удивительна даже для европейских биографий, которые редко бывают банальными. Прадед писателя — специалист по литейному делу — обитал во французском Нанси, но вступил в конфликт с еврейской общиной — соплеменники усмотрели в том, что он отливает статуэтки, нарушение запрета на идолопоклонство. В итоге мастер с семьёй переехал в 1770 году в Польшу, где построил каждому из двух сыновей чугунолитейную фабрику — в Варшаве и Тернополе (тогда — Тарнополь). Дед Францоза в 1790-м продает фабрику, переезжает из Тарнополя в Лемберг (Львов) и посвящает себя изучению немецкой культуры, в преклонении перед которой воспитал и детей, сохранивших, однако, еврейскую идентичность. Характерно, что при присвоении фамилий евреям австрийские чиновники припомнили германофилию французского происхождение, так и записав в ведомости: Фран-

цоз (по-немецки «француз»), игнорируя настоящую фамилию — Леферт.

Отец Францоза — Хайнрих, окончивший медицинский факультет Венского университета, стал первым галицийским евреем, получившим высшее образование. Будучи уездным врачом в местечке Чортков, в революционном 1848-м он оказался одним из лидеров восстания (украинская община даже хотела избрать его депутатом в Венский парламент) и, опасаясь репрессий, переправил беременную жену через границу в Россию, где в одной из приграничных деревень (по другим сведениям — в домике лесника) родился Карл.

Когда страсти поутихли, мать (она была родом из Одессы) возвращается с маленьким сыном в Чортков, где и проходит его детство — среди украинских крестьян и мещанских хасидов. Его няней была украинская девушка, поэтому одним из первых языков мальчика стал украинский, в школе он изучал польский и латынь, брал частные уроки иврита, а после смерти отца поступил в немецкую гимназию в Черновцах. Интересно, что в юности Француз был крайним немецким националистом, мечтавшим о воссоединении Германии с Австрией и экспансии германской культуры на славянские земли.

Еще в студенческие годы — Карл изучал право в университетах Вены и Граца — он начал публиковаться в газетах и журналах. В 1872-76 гг. в качестве корреспондента венской газеты Neue Freie Presse Француз путешествует по России, Турции, Египту и странам Центральной Европы, а путевые очерки, вышед-

шие в Лейпциге в 1876-м, сразу сделали его имя широко известным в Германии и Австрии.

Европейское признание принес молодому автору и изданный в 1877 году сборник «Евреи Барнова», где мифический Барнов и есть тот самый Чортков, детские воспоминания о котором послужили основой произведения. Чего в нем нет — так это идеализации европейской общины, на-против, Француз безжалостно препарирует патриархальную еврейскую среду с ее суевериями и предрассудками — и в этом тоне нет презрения, скорее, сочувствие ост-юден со стороны модернизированного еврея. Собственно, в Die Juden von Barnow и появляется ставшая знаменитой фраза о странах, имеющих таких евреев, каких они заслуживают, с вполне патерналистским продолжением: «...и не вина польских евреев, если они стоят на иной культурной ступени, чем их единоверцы в Англии, Германии и Франции».

го. Первый свой перевод Тараса Шевченко он опубликовал еще в 1870-м в альманахе *Buchenblatter*. Более того, стихотворение «Минули літа молодії» (в версии Францоза — «Erwarte nichts») вообще стало одним из первых переводов украинского поэта на иностранные языки.

«Восстание в Воловце», «Судья из Бялы» — это названия очерков о жизни украинских крестьян, вполне естественных для писателя, поднявшего на щит лозунг «против угнетателей — за угнетенных». Об этом же и самое крупное произведение Францоза — роман «Борьба за право», изображавший борца за социальную справедливость, Тараса, который в столкновении с польским помещиком и цесарской властью отстаивает интересы украинских односельчан. Под пафосным названием «За правду!» эта вещь Францоза (одна из очень немногих) щедро издавалась в Советской Украине.

Из-под пера этого австрийского еврея вышел огромный

На открытии памятника Карлу Эмилю Французу

Можно упрекать писателя в высокомерии, но сегодня этот сборник (переведен на 16 языков, среди которых нет украинского!) интересен иным: «Евреи Барнова» — едва ли не единственное свидетельство о жизни Чорткова середины XIX века.

В 1877 году Францц становится юрисконсультом еврейской общины Вены, занимаясь одновременно литературным творчеством, а в 1882—85 гг. издателем *Neue Illustrirte Zeitung*. Характерно, что его юношеский немецкий национализм уступает место искреннему интересу к традициям и культуре разных народов, прежде всего, украинско-

очерк «Литература малороссов» (Die Literatur der Kleinrussen), охвативший важнейшие этапы истории украинского народа — от Киевской Руси («Слово о полку Игореве») до современной Французской новой украинской литературы XIX века. «Возможно, кто-то из образованных людей и знает, что Тарас Шевченко — это певец, с которым не может сравниться ни один другой поэт славянского племени», — писал Француз, ссытая, что столь богатая литература остается недоступной западному миру. Отчасти он возлагал вину за это на

ІСТОРІЯ БУНКЕРА «ПІД НОГАМИ» У ГЕСТАПО

Двадцяте березня 1942 р. сколихнуло Рогатин моторошною звісткою — цього скорботного дня на околиці міста, що зветься «Фундущ», нацисти жорстоко розстріляли близько 3500 євреїв. Спочатку під приціл німецьких автоматів потрапили місцеві жителі єврейської національності, відтак — упродовж 1942-1943 рр. гестапівці звозили сюди євреїв з усіх околиць й сусідньої Львівщини. За даними різних джерел, у ході чотирьох німецьких каральних акцій у місті було страчено до 9000 осіб.

Весняне сонце нишком прокрадалося через крихітне віконце підвальї Галицької, 40. Воно більше не могло мовчати й просило в оповитих тишею приміщення нарешті відкрити таємницю, замкнену в цих стінах понад сімдесят років тому. Старі мури ще вагалися, але їхні сумніви розвіявили лист Батьї Кідрон, який надійшов у Рогатинську міськраду на початку листопада 2016 р. У ньому громадянка Ізраїлю звернулася до влади Рогатина з проханням допомогти віднайти нашого земляка Пантелеймона Бродового. Минуло кілька місяців пошукової роботи і в

редакцію навідався краєзнавець Михайло Воробець. У руках тримав папку, в якій по крихті вдалося відтворити захопливу історію єврейського бункера, розташованого буквально під ногами гестапівців. Саме тоді й заговорили маломовні рогатинські підвали...

Трапилось все у ході Другої світової війни. Рогатин щоденно прокидався в очікуванні звісток з фронту. Та часто на його маленьких вуличках кой-лис звірства, які додавали ще більшого жаху мешканцям, бо руйнували сотні сімей і, що найстрашніше, забирали людські життя. Тоді в місті формально продовжувала діяти Українська повітова рада, втім головна влада належала крайгаутману Гансу Адольфу Ассбаху, який очолював об'єднаний Рогатинський, Бережанський та Підгаєцький повіт в одну адміністративну одиницю «Крайсландвірт» з центром у Бережанах. Повітovoю радою у Рогатині керував німець Фрідріх Кохель (1941-1944 рр.), а кабінети командного центру гестапо знаходились саме у згаданій будівлі на вул. Станіславівській, де нині діють суд, прокуратура тощо (Галицька, 40).

Тож не дивно, чому споруда так довго тримала в таємницю історію, бо пам'ятала ганебні інструкції крайгаутмана його підлеглим щодо євреїв, пласти каральних акцій, котрі зводили в світу тисячі людей.

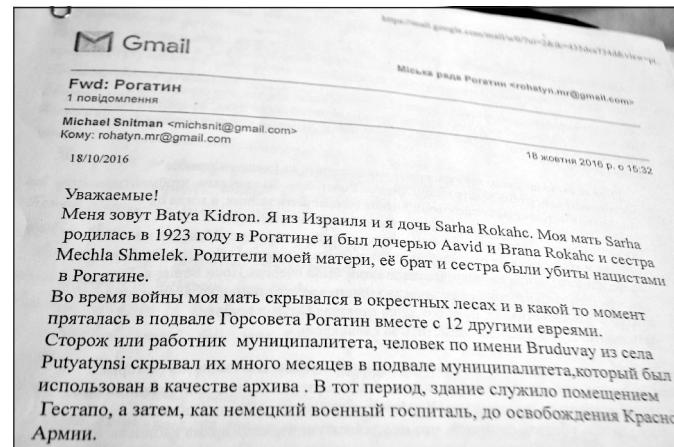
Старожили пригадують: з перших днів правління німців західну частину міста перетворили «в особливу територію» — гетто, куди селили винятково осіб єврейської національності. Їх виловлювали на вулицях, шукали у бункерах і приводили у це страшне місце. Каральним загонам гестапівців було байдуже кого вони впіймали — лікаря, який рятував десятки життів, чи знаного в окрузі торговця, чи мрійливого школолярика, якого маті не дочекалася з навчання. В їхніх очах усі ці люди, передусім, мали тавро «ворог». Гестапо чатувало на них усюди, змушувало до важкої роботи, морило голодом і безбожно знущалося, стираючи з лиця землі. А в ту ж мить благальні очі «майбутніх смертників» щоміті шукали порятунку у небайдужої душі.

Схожа історія спіткала й єврейську родину Давіда та Брани Рокачів, рідних авторки листа Батьї Кідрон. Змалечку жінка слухала розповіді матері, Сари Рокач, про тогочасний Рогатин і мріяла відшукати людину, котра врятувала її. Ним виявився уродженець с. Бабухів Пантелеймон Іванович Бродовий (4.08.1884 — 20.01.1953 рр.). Як згадували у листі, Сара Рокач народилася у Рогатині 1923-го і до війни мешкала на одній з його вулиць зі своєю сім'єю. Роки німецької окупації залишили в серці жінки незагоєну рану втрати й гіркі спогади, що довго навідувалися ночами у страшних снах: під час каральних акцій нацисти жорстоко вбили батьків, брата і сестру Сари. Лише їй чудом вдалося вирватись з лап нацистського звіра. Спершу раз-

ом із 12 іншими євреями дівчина переховувалась в лісах, згодом доля звела їх з українцем Пантелеймоном Бродовим, котрий допоміг сховатися від розстрілів.

Панько, як часто називали його сусіди, був звичайним селянином, який важкою працею заробляв на хліб. Проте, на відміну від інших жителів міста, ця людина володіла особливим геном — милосердям, що не дозволив йому залишитись останньою, коли поряд вмирали інші. Ризикуючи життям своєї сім'ї, чоловік все-таки наважився допомагати 13 євреям, котрі благали про поміч. Його добрій вчинок підтримала й найближча людина, дружина Анна Іванівна Бродова, з дому Кавка (26.05.1881 — 25.02.1955 рр.), котра тишком приносила разом з чоловіком харчі до сховку. Родина Бродових нічим не відрізнялася від інших, мешкала на вул. П.Могили, 3 у Рогатині й щодня трудилася не покладаючи рук. Ніхто з їхнього оточення й запідозрити не міг, яка велика таємниця ховалася у відважних серцях подружжя, про страхи, що не давали заснути ночами, і як іноді тремтіли руки, коли гестапівець раптом зиркнув скоса. А німецька верхівка зустрічалася П.Бродовому щодня, адже розташувалась поверхом вище від робочого місця рогатинця. Проте схибити чоловік не міг, бо через стіну 13 врятованих євреїв покладали надії на нього.

Пантелеймон Іванович впроваджував багатьох років працював техпрацівником при повітовій управі (тобто райраді): прибирав подвір'я, доглядав за квітниками. У зимовий період також виконував роботу кочегара у котельні з централізованим водяним опаленням, яка знаходилася в підвалі та забезпечувала усі приміщення адмінбудинку (блізько 30 кімнат) теплом. Знаючи кожен ку-

точок споруди, краянин вирішив обладнати тут бункер для євреїв. Недарма говорять: найважче знайти те, що на видноті. Відверто кажучи, досі важко усвідомити, як вдалося стільком людям жити довгий час у бункері і жодного разу не привернути увагу німців. У той час, коли нацисти, радіючи своєму перемогам на фронті, співали німецькою: «Німеччина, Німеччина понад усе, понад усе у світі», серця бідолашних євреїв у підвалі терпли від страхи смерті.

Тож з Михайлом Васильовичем ми вирішили навідатись у колишній сковорін, аби на мить побути у його стінах, занурившись в атмосферу минувщини.

Нині ці приміщення приватизовані й повсюди вирюють ремонтні роботи, але навіть за шаром нової штукатурки вони не втратили своєї правди. Зайшовши в дві невисокі кімнати, намагаємося в уяві відтворити старий інтер'єр: запах паперу з полиць архіву, який закривав вход у таємницю Бродового, звук котла за стіною, кладову з вугіллям, дровами і робочим інвентарем неподалік. Заплющили очі й здалося, наче почули знайомі кроки біля входу, дзенькіт ключів і засуву, на який Пантелеймон Іванович щоразу замикав двері. За ними маленький сигнал рятівника, котрий стукотом відра обетон повідомив: «Зі мною не проханий гість»; в іншому випадку — чоловік поклав би відерце на клаптик тканини.

Мовчанка переповнювала ці сірі простори не лише під час неочікуваних відвідин німців, у бункері завжди розмовляли ледь чутним шепотом і старалися не робити різких рухів, аби не почули господарі зверху. Крихітні кімнати досі пахнуть сирістю, як у сорокові, щоправда, товсті мури з одвірками в півтора метра більше не видаються нам тюром, де ув'язнені щоденні страхи і відчай, а головний «провокатор» — голод змушує вийти назовні, у ще гірше пекло. Сьогодні багатьом із нас мрії тижднів 13 євреїв здалися б багальністю, адже були цілком земними: почути тепло сонця на обличчі, пройтись без поспіху рідною вуличкою чи з'їсти свіжоспеченої хліба. Проте, тоді вони вважалися майже нереальними, бо єдиний сонячний промінчик, який заглядав у віконце розміром 100 на 50 см, прокрадався через маленьку щілинку паперової заслінки, сповіщаючи про ранок. Життя скибку чийсь синочок так і не доніс, бо його розстріляв німець. А коли в це віконце стукали краплі дощу або заметіль, від панічного страху німіло все тіло і мучила нав'язлива думка «невже, німці знайшли нас?» Але, поряд з тим, кожен новий день дарував «броням підземелля» надію, а посмішка добрих рятівників додавала сили і віри. «Коли жив стрийко, мені виповнилося лише 4-5 років, тож я практично не міг знати про бункер. Трохи згодом про

нього розповідав батько, рідний брат Пантелеймона Івановича, — зізнається племінник, Іван Онуфрійович Бродовий (1950 р.н.). — Тато та-жок працював опалювачем в райкомі, тож показував мені дві кімнатки в підвалі, де ховалися 13 євреїв. В одній було вугілля, у другій — стоси паперу. Батько згадував, що стрийко зі стрийною носили харчі врятованим. Можливо, тато з мамою теж допомагали їм, адже стільки їжі двоє людей не змогли б занести сюди одразу».

Іван Онуфрійович, який нині проживає в Тернополі, у листуванні з Михайлом Воробцем згадував і про єврейських юнаків 15-18 років, котрі під покровом ночі покидали сковорін і городами прямували у села, аби роздобути трохи їжі для рідних. Проте, долі кожного із них виявились фатальними: спіймавши, гестапівці довго мордували хлопців і, не дізнавшись нічого про єврейський сковорін, розстрілювали молодиків. Зазвичай просити милостиню євреї прямували у сусідні села, переважно у Путятинці, Вербілівці, Бабинці, де жителі ділилися з ними усім, чим мали, іноді не шкодуючи й останнього окрайця.

З листа Баты Кідрон дізнаємося, що серед тих убитих були вісімнадцятирічний Ханін Зуненшайм, сімнадцятирічний Моше-Йозеф Бела та Йосі Стріер, якому виповнилося лише п'ятнадцять. Ще один житель бункера голова сімейства Хаберів Авраам помер від виснаження у підвалі. Минав час, місто жило своїм, хоч і бентежним життям, а в сковорінку воно майже не змінювалося. Сковував той же страх смерті, а очі ховали гіркі слези. Біда не ходила сама й привела з собою ще одну, котра в мить могла викрити усіх жителів бункера. У приміщенні гестапо розгорнули німецький госпіталь. Не вистачало місця, тож німці вирішили задіяти для цих потреб ще й підваль. На щастя, Пантелеймон Іванович зумів переконати гестапівців не руйнувати архів, де, за його словами, збереглися рідкісні документи. Отож, бункер вдалось вберегти від розсекречення.

Після звільнення Рогатини радянськими військами 23 липня 1944 року дев'ятьюм євреям пощастило вийти з підземелля. Серед врятованих було четверо чоловіків — Ієшува Глуцер, Ізраїль Хабер, Райчел Бела, Бернар Кослер і п'ятеро жінок — Люся Глуцер, Рузя Глуцер, Лібе Хабер, Райзе Стріер, Сара Рокач. Їхні імена за сприяння ГО «Єврейська громада Івано-Франківської області» допомогла перекласити українською викладач їди-

шу Києво-Могилянської академії Тетяна Батанова.

І коли усе почalo налагоджуватись, коли з'являлися перші успіхи, кожен з цих людей подумки згадував підвали Галицької, що дали їм шанс жити далі, а також доброту підружжя Бродових. Упродовж кількох десятиліть Сара Рокач засинала з думкою знайти свого рятівника та подякувати йому за спасіння. Тож, на прохання матері Батья Кідрон надіслала листа у Рогатину.

«Ми мріємо відвідати місто, щоб побачити, де мешкала моя мама до війни, бункер, у якому переховувалася з іншими євреями. Також хочемо поклонитися пам'яті своїх рятівників, зустрітися з їхніми близькими, щоб висловити вдячність за спасіння рідної нам людини. Цей відважний вчинок не повинен забуватися», — зауважила авторка.

Крім того, голова громадського об'єднання «Єврейська громада Івано-Франківської області» Ісаак Фефер, до якого міськрада зверталася з проханням стосовно уточнення прізвищ врятованих, повідомив ще одну приемну звістку — родину рятівників Бродових мають намір визнати «Праведниками світу». Та оскільки Пантелеймон Іванович та Анна Іванівна, на жаль, не дочекали цього пам'ятного дня, високого звання удостоиться найближчі їм люди, діти, онуки або племінники.

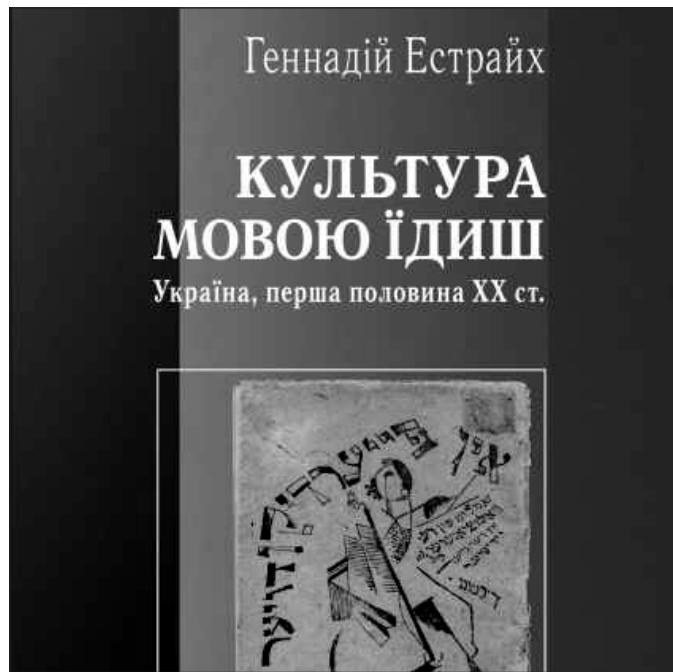
Дивна річ, час так старанно «замітав» сліди тих подій — не збереглося ні світлини рятівників, важко віднайти їхні могили на кладовищі біля церкви Зішестя Святого Духу (не залишилося дерев'яних надгробних хрестів), лише дивом вцілили спогади, що не дали історії підземелля загубитися в часі. Можливо, тому, що ця історія потрібна нашому суспільству, як ковтків свіжого повітря, same нині? Бо й досі ми дозволяємо собі залежати від грошів, посад, статусів або системи, та чи змогли б в потрібний момент знайти в собі сили й покинути власну «зону комфорту», аби не втратити головного — Божого світла, яке не дає нас душам зачертісти, тобто, доброти, милосердя? Хотілось б, щоб прочитавши цю розповідь про людей із великим серцем, кожен бодай для себе відповів на запитання: а чи на варажує я на такий вчинок?

Надіяємо, воно не залишиться жовтіти у стосі риторичних, а добірне зерно благородного вчинку Бродових спонукатиме нас хоча б на малі людяні справи.

Ольга ВЕРБ'ЯНА
Фото Джей ОСБОРНА

ОЛЕКСАНДРА УРАЛОВА: ЇДИШ І УКРАЇНСЬКА МОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. БУЛИ МАЙЖЕ В ОДНАКОВОМУ СТАНІ

Говоримо про книжку Геннадія Естрайха «Культура мовою їдиш. Україна, перша половина ХХ ст.». Її представляє Олександра Уралова, наукова співробітниця Центру юдаїки, перекладачка і гід.

Ірина Славінська: Почнемо з назви книги. Чи йдеться у ній про українську культуру?

Олександра Уралова: Хороше питання: що мається на увазі під українською культурою? Культура, створена громадянами? Так, звичайно. Культура, створена людьми, що проживали на цих територіях? Так, безперечно. Культура українською мовою? З цим вже складнівато, скажімо так. Але треба зважити на те, що культура, історія, література, мова східноєвропейського єврейства є абсолютно повноцінною частиною української історії і культури. І справа в тому, що одна з суттєвих причин — це так звана смуга осідlostі, про яку, напевно, вже зараз вивчають у школах. Сучасні території України і Білорусі потрапляли в смугу осідlostі, в яких дозволено було мешкати єврейським родинам, але — це треба пояснити — не у великих містах і не займаючись, скажімо, сільським господарством. Це було направду таке гетто українське. І зазвичай це був ремісничий прошарок населення і частково містянин. І саме у цьому прошарку з'являється своя абсолютно унікальна культура: свій театр, своя література, свої газети. А культура ця, до того ж, ще й політична: свої політичні рухи, свої засоби комунікації. І все це буде цікаво. Не треба дивуватися, звідки ця мова взялася. Вона тут доволі довго існувала, і ми маємо згадати, що за часів Універсалів, якщо ви

пам'ятаєте, на банкноті в 100 карбованців Центральної Ради було написано «100 карбованців» чотирма мовами, і їдішем у тому числі.

Ірина Славінська: І, до речі, десь із того ж періоду є окремі артефакти, наприклад, свідоцтва про шлюб, які також існують кількома мовами. Мінімум російською, українською та мовою їдиш, також є написи польською. Коротше, в різних комбінаціях ця мова трапляється, і, власне, ці приклади часто наводять як ілюстрацію мультикультурності великих міст, як-то Києва або Львова в різні часи їхнього розвитку. Якщо говорити про традицію культури, що створювалася мовою їдиш, що створювалася в Україні, то коли вона починається? Наскільки глибоко цей горизонт сягає?

Олександра Уралова: Я не є культурологом, тому на це питання прямої відповіді дати не можу. Але може дати відповідь автор книги Геннадій Естрайх, мовознавець, літературознавець, прекрасний викладач, до речі, і в тому числі їдишу, автор одного з найкращих підручників з цієї мови. Взагалі запорожці за походженням, зараз викладає в Сполучених Штатах та Великобританії, і він доволі глибоко досліджує їдиш. В своїй книжці він розповідає про ХХ століття, тому що ХХ століття — це епоха серйозного виходу так званих малих мов на певну ігрову сцену. Але до цього часу, звичайно, і література, і театр розвивалися вже дуже-дуже дав-

но. В принципі, ми можемо говорити про середньовічний їдиш, ми можемо говорити про написи на певних документах, якісь коментарі на духовній літературі гебреївською, підписані їдишем, просто для того, щоб пояснити, напевно, якісь слова, для того, щоб їх потім витлумачувати, співати для населення. Дуже довго у цієї мови не було імені. Її називали на наших теренах, принаймні на теренах європейських, «жаргон». Єврейських мов багато, їдиш та івріт — не єдині дві, їх значно більше. Але назва «жаргон» була популярна ледь не до Першої світової війни. І найвідоміший, напевно, за спадщиною радянською, може бути, письменник, який писав на їдиші, Шолом-Алейхем, він називав цю мову теж «жаргон». Він казав, що він жаргоніст.

Ірина Славінська: Навіть ті, хто ніколи глибоко не цікавився юдаїкою або культурою їдиш, за аналогією зі словом «жаргон» можуть пригадати факт про те, що чимало сленгових, агротичних слів можуть мати походження із їдишу. Принаймні, дуже часто їх люблять цитувати саме в такій ролі.

Олександра Уралова: Мені здається, що ось таке цитування — це теж спадщина, певною мірою, не дуже симпатична. Це спадщина тюремної свідомості, яка нам дісталася привітом від Радянського Союзу. І тому є причина — це, звичайно, надзвичайно величезна система відсылання кримінальних елементів і культурних діячів до таборів, де люди знайомилися одне з одним і там формувалися різномовні родини, і де волапук багатомовний під кінець 50-х повертається назад на рідні терени. Мені здається, що у Радянському Союзі було при владі доволі багато антисемітів, і вони теж вводили їдиш саме як жаргон, як мову нижкового класу, як мову неприємних осіб, і саме в такому ключі і вживали. Але це, звичайно, моя думка. Мені здається, що Естрайх значно глибше і навіть інакше говорить про це. Тим не менше, для нас, для пересічних громадян, їдиш — це, в першу чергу, мова пісень, так? Це, можливо, якесь арго справді, і це мова невеликих південнозахідних містечок на Вінниччині, Житомирщині, Одеській, Одещині.

Ірина Славінська: І окремі квартали Києва, що зберігають багато слідів...

Олександра Уралова: І напаки. Абсолютно спокійно в їдиші, принаймні, вихідцями із цих східноєвропейських територій, спокійно вживаються

слова штуби «журав» як «журавель». Дуже сильно був по-плондрованій, понівечений їдиш, так само, як українська чи білоруська мова, під час, скажімо, певної інтернаціоналізації мов за СРСР. Це було певне, чи не оруєльська, штучне збідніння мови, тобто, виключення з їдишу, на який робили ставку як на мову пролетаріату, одних слів та заміна їх іншими словами, а також створення дивних кальків. Наприклад, слово «шабесник» — це коли в святій день суботи ти займаєшся суботником. Отаких кальків теж було багато. І, звичайно, слова з їдишу залишилися в українській мові. Перше, що приходить мені в голову — це, напевно, коли дуже сильно припікає, то люди кричать «гвалт», як в їдиші, так і в українській.

Ірина Славінська: Так, і ці запозичення, і ці близькі просторання впевнено ведуть нас до знову-таки культури мовою їдиш в Україні в першій половині ХХ століття. Очевидно, йдеться про досвід до Голокосту, до того, як їдиш у Європі стає великою мірою мертвотою мовою. Мовою не тією, що померла, а носіїв якої було вбито.

Олександра Уралова: Треба зважити на те, що винищення їдишемовного населення не закінчилося Голокостом. Ми маємо згадати про те, що, як найменше, Єврейський антифашистський комітет і його члени були страчені не нацистським режимом, а радянським у 1948 році. І починається справа «врачей-вредителів». Неправильна казати, що їдиш загинув разом із великою кількістю носіїв. Іще багато людей лишалося. Були люди, які пережили, яким вдалося врятуватися в східній частині Союзу, які просто вижили. І в нас були навіть праведники миру-уряни, які їм допомагали.

Ірина Славінська: Не «навіть», а просто були. Їх дуже багато в Україні.

Олександра Уралова: І треба зважити на те, що останній їдишський театр в Україні пerezстав існувати в 50-му році. Це були Чернівці. Чернівці взагалі для їдишу дуже важливі місто. Наприклад, це територія, на якій відбулася конференція на початку ХХ століття, де говорилося про те, чи є їдиш головною мовою, чи є він взагалі мовою, а чи все-таки жаргоном, чи є він одною з мов. Дійшли до того, що він є одною з мов, і з цього часу починається, напевно, більша увага до цієї мови, нео намагаються більше писати, навіть ті письменники, які раніше намагалися писати російською або івритом. Ми маємо зважити ось на

що: їдиш і українська мова початку ХХ століття обидві знаходяться приблизно в одному і тому самому стані. Їх не можна порівнювати, але стан жаргону закріплений за обома мовами, так чи інакше.

Ірина Славінська: Чи могли би ми коротко назвати види і жанри мистецтва, у яких можемо бачити мову їдиш в Україні першої половини ХХ-го століття, власне, про цей період і йдеться у книзі Генадія Естрайха, про яку ми говоримо.

Олександра Уралова: Так, звичайно. Це, в першу чергу, напевно, театр, література, велика проза і есеїстика, журналістика, поезія, мистецтво графічне. Проглядаєтесь вулицями Львова — ви побачите на стінах старі написи на їдиш — там були крамниці. Наприклад, там продавалося молоко, чи хліб, чи ще якісь продукти. Гаслові лампи, чому б і не?

Ірина Славінська: Тепер, можливо, їх роздивитися трохи детальніше. Їдиш в Україні до приходу радянської влади та після приходу радянської влади. Чи можна поставити якийсь такого роду вододіл?

Олександра Уралова: Не до і після, а і до і під час. І це до певної міри все це відбувалося на їдиш, звичайно. У XIX столітті Європою ходила така певна, можна сказати, мода на відхід від їдишу серед прибічників єврейського просвітництва, які вважали його просто діалектом німецької, викривленним жаргоном, наполягаючи, що треба говорити німецькою або російською, зберігаючи при тому іврит, але ставати більш світськими. Але вже під кінець XIX століття з'являється неабияка потреба того, щоби викладати людям ідеї їхніми власними мовами. Тут виникла потреба повернутися до традиції народної школи, єврейської школи, в якій викладання йде їдишем. Також їдиш дуже довго вважався мовою жіноцтва...

Ірина Славінська: А чому, до речі?

Олександра Уралова: Тому що це просторіччя, жаргон. До школи ходили хлопчики з трьох з половиною років, де вони починали вивчати різні науки та теологічні трактати, де заглиблюються в юдейський закон. Жінки тим часом, якщо родина дозволяє це своїм дочкам, навчаються вдома з приватними вчителями. Якщо не дозволяє, то не навчаються. Тому окремо існували книжки та духовні історії, написані їдишем для жінок та дурних чоловіків.

Ірина Славінська: Там так було написано на обкладинці?

Олександра Уралова: Ну, там не було так написано, але всі так казали. Тобто, якщо лю-

дина не знає івриту, і при цьому чоловік, то він, як жінка... Скажімо так, абсолютно всі, я переконана в цьому, за рідким якимось надзвичайним винятком, супільства Європи XIX століття були абсолютно патріархальні.

Ірина Славінська: Виходить, що їдиш був радше мовою усною, народною, а літературною мовою був іврит?

Олександра Уралова: Літературною мовою іврит також не був. Нею були російська, польська, німецька...

Ірина Славінська: Якою ж тоді? Радше сакральною мовою?

Олександра Уралова: Сакральною, так, звичайно. Існує термін «лашон акодеш», ще свята мова, і «маме-лошн», мамина мова, домашня мова. І раптом, десь наприкінці XIX століття, мова рідної матері стає мовою, якою пишуть бульварні романи. І у цей момент просвічені, виховані, високого рівня інтелекту письменники і поети єврейські, які писали в Російській імперії російською, в Австро-Угорській німецькою, розуміють, що втрачають електорат, тому що електорат читає якусь маячню, написану жаргоном. Тому вони теж починають писати романі їдишем. З'являються романі про сільське життя, штетли, написані про місцеве населення мовою місцевого населення. І раптом між єврейським населенням різних держав з'являється та мова, якою вони насправді можуть одне з одним порозумітися.

В другій половині XIX століття також усе більше і більше з'являється театру. Звичайно, перекласти Шекспіра їдишем — це вже цікаво. А далі іще цікавіше. Виявляється, що у того населення є і свій голос. Це початок XX століття, коли Київ і Вільнюс, до певної міри, стають територіями великого підйому революційного духу. З'являється все більше і більше різних спілок, які прагнуть не міграції до Палестини, не віднайдення Сіону, не відновлення івріту, а утворення якоїсь автономії на тих територіях, де вони живуть, в тих державах, де вони живуть, з гідними умовами для робітничого і ремісничого населення. І мовою цих кіл, звичайно, стає їдиш. І от про це доволі таки багато написано Естрайхом. Тобто, в цій книзі підноситься не тільки питання, хто писав, як писав, але і хто не писав, чому не писали. Яким був їдиш? Читаючи цю книжку, розумієш, по-перше, насільки тісно з'язані нерозривно українська і ашкеназька культури у ХХ ст., принаймні, в перший половині. По-друге, насільки все, насправді, складно. Все складно, і треба це вивчати.

Скрипка Эйнштейна — за півміліона доларів

На цьому снимку Альберт Эйнштейн грає на скрипці, подарованій Оскаром Штегером.

Музикальний інструмент ученому подарил в 1933 году Оскар Штегер, член Габсбургского симфонического оркестра. Будучи скрипичным мастером, он сам сделал скрипку. На ней Штегер написал: «Сделано для величайшего ученого, профессора Альберта Эйнштейна». Позднее Эйнштейн подарил скрипку сыну Силаса Хиббса, который работал вахтером в Принстонском университете. С тех пор инструмент хранился в семье Хиббса.

Эйнштейн начал играть на скрипке с шести лет. Музыка помогала ему во время размышлений над своими теориями. Автор теории относительности редко отправлялся в путешествие без скрипки.

Одежда на принтере?

Дела израильской марки Danit Peleg идут в гору: о ней пишут уважаемые издания о моде, а сама компания запустила онлайн-конструктор вещей, напечатанных на 3D-принтере. Правда, вещи там стоят очень дорого. Выпускница факультета дизайна израильского университета Shenkar Данит Пелег уже два года занимается разработкой одежды для печати на 3D-принтере. Прекрасные, стильные образцы от Данит Пелег создаются без ниток, без ткани, швейных машин.

Забудьте о магазинах, скоро вы

сможете скачать вашу модную одежду. Некоторые другие израильские компании тоже подхватили идею и начали выпуск первых принтеров для печати одежды.

Новые высокие технологии уже в действии — платья, юбки и лонгсливы теперь печатаются на 3D-принтере. Обувь — тоже. 3D-модели одежды обладают прочностью и гибкостью для повседневной носки.

Совсем отказаться от использования ткани, к слову, пока не удалось: у изделия есть текстильная подкладка, ее шьют отдельно.

Чудо-лампа, заряжающая мобільники

Радиус действия чудо-лампи, которая заряжает все мобильные устройства, разработанной израильским стартапом Wi-Charge, достаточен для того, чтобы обслуговывать квартиру, кафе, зал совещаний и даже трамвай. Ни проводов, ни розеток, ни док-станций. Все, что нужно для того, чтобы подзарядить телефон или план-

шет, — подвергнуть его воздействию инфракрасных лучей. Вынуть из кармана или сумки, положить на стол, просто поддержать в руках — как вам удобно.

Разработчики провели презентацию в трамвае. Посетители смогли убедиться в том, что одной лампы с лихвой хватает на два вагона.

אַקָּדָעֵמִיקָּעֵר דִּיסְקוֹטִירָן יִיְדִּישָׁע קּוֹלְטוֹר נָאָך 1945

וועגדייער האט די גענומען דעם מאנגל פון יידישער איז עאן יענער צייט אין אויסגעטראקטן פערסאנאוש פונעם קאמונייטישן פרפאגאנדרעכיכל „דער לאיצאנאליזאטור יצחק קעטנער“ פונעם יידישן מחבר יעקב ואנסין, וואס איי א羅יס צום סאמען סוף פונעם סטאליניסטיין סטרן: „אָ דענק דער ייפאען. איז זי ווי בעזושים אין 1952.

מעגלעכקייט יוו רעדן און חערן ייידיש.
פראָפֶעסָר חנה נאריך פּון מישגאנגע
אונזערערסיטעט האָט באָטראָקט דִּי רַאלְעַן
אַיבָּערעַצְוֹנְגָּן אַין אַפְּהִיטָן, לערנָעָן אַון
פארשְׁפּוֹרְטִין יִדְיְשָׁע קָלְטוֹר. אַן
אַיבָּערעַצְוֹנְגָּן, חַאלְטַן זַיְן אַן אַקְטַּפּוֹן
וּוְידְעַרְשְׁטָאנְד קָעֵגְן דָּעַם דָּרוֹקְן גַּעֲשִׁיכְטָע,
אַ פרָּרוֹ אַפְּחִיחִיטָן אַון אַיבָּערְגָּבָעָן וּוּיטְטָע
די אוֹצְרוֹת פּוֹן יִידְיִיש. דָּעַר סְטִילְעַן
אַיבָּערעַצְוֹנְגָּן עַנְדָּרְטוֹט דִּיךְ מִיטְ דָּעַר צִיט.
מִיטְ אַיר פּוֹטְצִיק צְרוּיךְ אַין מַעַן גַּעַדְעַן
אַפְּגָעָהיט אַון האָט זַיְן בָּאַמִּיטְ צַי
פָּאָרוֹדִיכְעָרָן גַּעַדְעָסְטָע שָׂאָרְעַן וּוּרְטָעָר אַון
קְרִיטִישׁ אַוִּיסְדוּרְקָן פּוֹנוּסְטִין מִקוֹר,
אַבְּנָר אַיְצָט חַאְטָט מְנָן שְׁוִין נִיטְ קִינְיָן מוֹרָא
פָּאָר, וּוָאָס וּוָעָלָן וּזְגָן דִּי גּוֹיִים".,, יִדְיְשָׁע
טַעַקְסְּטַן זַיְנָעָן אַפְּטָמָאל מַעַר רַאֲדִיקָל אַון
מַאֲדָרְנוֹיסְטִישׁ, מַעַר רַיְזִיקָנט, מַעַר
חוֹזְפְּחִידִיק אַיְדָעָר עַגְלָלְשָׁע", דָּרְקָלְעָרט
נָאָרִיךְ אַון דָּעַר אַיבָּערְעַצְוֹנְגָּן וּוָעָלָן
דִּינָעָן וּיְדָעָר אַרְגִּינְגָּאָג אַין דָּעַר יִדְיְשָׁע
קָלוֹטוֹר פָּאָר דִּי קָומְפְּרִיךְעָן וּוּרוֹת.

הנִזְקָנָה בְּבֵית־הַמִּלְחָמָה

אכזיך מאדרנע יידישע דיקטער, באגלאיט

מייט דער חדרכט פון איזיך מאנגער. „דרער פאקט, וואס איז אונטאלאגען אויז פאראטאסט און געדרכט געוואר אין איז קליניעס זידישן קולטורצנטער אויז אסימון פון דעם, וואס די יידישע קולטור וווקט זיך נאכין חורבן איבערער צו די ראנדז“, חאלט דרוקער ברעם. איזוי ארום, דערקעלרט זיך האט דער זשאנער פון אנטאלאגען דערמגעלעכט אונטערצושטיען דעם אחדות פון דער יידישער קולטור סין אין צייט סיירויים. בדעה בעחאט צו שאפֿן אַ, נײַ געפֿל פָּן שוחות פּוֹזִישָׁן די שארית חפלטה אָן די קהילות, וואס האָבן זוי אויגענוועגן אין נײַ חימען איבער דער גראער וועלט.“ דאס איז געוווען אַ גיסטעלכער מדבר וואס שייך דער יידישער קולטור. דער אויפְּבלִי פָּון יידיש-ישראלים אַין פּוֹלִין אַין די לעצטנע פָּאָר צענדייליך יָאָר האט פראָרוּצֶרט אַ רֵיַּה חיכטיקע פְּאָרְשָׁוֹגָעָן, וואס לִיְקָעָנָן אָפּ געוווען קָאנְסָעָרְוָאָתִיחָע אָן נִיט לִיבְּרָאָלָע: קולטורעל ווערטן פָּון ‘קידוש השם’ זינען געוווען דעם דָּאָזִין טַעֲזִיס. יְאָנָא נְאָלִיוֹוֹקָאָקְוָילִקָּאָה דָּעַם וְאָלִיוֹוֹקָאָקְוָילִקָּאָה פָּון דער פּוֹילִישָׁר וועטלעטקייט, דעם כלְּ אַיבְּער דעם יהָדָה.“ דער צוֹוִיטָעָר בִּישְׁפְּלִיל אַיִּי פָּון אַ גָּאָר אַנדערן מִין. דאס אַיִּז די אַנטָּאָלָגָעָן, נײַ יְדִישָׁע דִּכְטוֹנָגָן, וואס אַיִּז אַרוֹס אַין יְאָש

דרדר אַמְשָׁעֶרֶדָּאַמְּר
ברעננט יעדעס יאָר צוֹן
פָּון פֿאַרְשִׂידָעָן לעַנְה
רעַפְנֵיאָטן אוֹיזָא אַבָּאַש
דרדר פֿרְיכִּיזִּיטִּיקָעָר פְּטִיש
פֿרְאַזְעָסָאָר שְׁלָמָה בעָר
פֿרְיעָרְשָׁאָט אַיבָּעָגָע
מַאֲרָאָן אַפְּטְרָאָט פָּה
אָנוֹזְוּרְסִיטְעָט, אָוּן עָס
פָּוּנָעָם לעַצְּמָן סִמְפָּאָזְיָה
נָאָךְ 1945", וְאָס אַי
אַקְטּוּבָל אַי דָּרָר אַקְאָדָע
דָּר גָּלִי דָּרוֹקָעָר בְּרָעָם
פֿאַרְגְּלִיכִּין צָוִי לִיטְעָרָא
וְאָס זַיְעָן דָּרְשִׁינְעָן אַוְן
רְוָמְנִיעָן נָאָכְן חְרוּבָן. דָּר
עַרְשָׁתָעָ, אַוְוָגְנִיקָעָר
בָּאנְד בָּאַטִּילָט „קִידּוֹשָׁ
חָשָׁם“, אַי אַרוֹיסָן אַי
נִירְיָאָק אַי 1948
אָוֹנְטָעָר דָּרָר רְעוֹדְקִיעָזָע
פָּון שְׁמוֹאֵל נִיגְעָר. דָּאָס
אָוֹנְטָעְרָקָעָל צִילִיט
פְּרָטִימְדִּיךְ אַיבָּר אַלְעָל
וְשְׁעָנְרָסָט פָּון דָּר
טֻעַקְסָטָן, וְאָס זַיְעָן
אָרְיִין אַינְעָס בָּרָ: „אָ
זָאמְלָנָג גַּעֲלִיבָעָן
גַּעֲרִיצָעָט אָפְט
בָּאַרְיכָּטָן, בָּרְיוּחָ
צְדוֹות, כְּרָאַנְיָקָעָס,
אַרְיוֹשְׁרִיךְטָן,

НЕМА ПОВІСТІ СУМНІШОЇ НА СВІТІ...

Читаючи роман Ісаака Башевіса Зінгера «Раб»

Нема повісті сумнішої на світі, аніж історія Якова та Ванди... Ромео і Джульєта скромно стоять в сторонці в порівнянні з коханням єрея Якова до селянки з гірського села, Ванди. Роман «Раб», написаний 1961 року на їдиш Ісааком Ба-шевісом Зінгером, зовсім не поступається таким його визнаним творам, як «Шоша» та «Маєток». Події твору розгортаються в 17 столітті на тлі пекельного полум'я Хмельниччини, постійних воєн, «приходу лжемісії» з Королівки (Тернопільська обл.) — Саббатая Цви.

В Галичині вже не перше століття поляки та євреї жили пліч-о-пліч, однак при цьому залишалися чужими й невідомими одне одному. Своєрідний добровільно прийнятий обидвома сторонами апартеїд... Можливість змішаних шлюбів не лише ганьбилася громадською думкою, але й заборонялася державою. При прийнятті подружжям іудаїзму обох чекала смертна кара. Народний епос доніс до нас історії забороненого нерозідліленого кохання, як, скажімо, легенда про походження хали, створеної єврейським пекарем, закоха-

ним в шляхтянку. Саме коса дівчини надихнула закоханого робити плетенки. Можливо, подібні перекази й наштовхнули Зінгера написати дійсно значущий твір — роман «Раб», де в притаманний автору спосіб так широко розкривається весь зріз суспільства — часто жорстко і критично? Зінгер критикує диких селан-горян, які лише формально похрестилися, насправді ж залишаючись закоренілими язичниками... Вони чаклють, бояться й задобрюють духів, забобони супроводжують кожен їхній крок.

Клас поміщіків впав в пиятику і розпусту, поступово доводячи країну, і без того пошматовану, як зовнішніми ворогами (шведами, німцями, росіянами, турками), так і внутрішніми повстанцями й зачолотниками, до загибелі... Дістаеться й євреям. Зінгер викриває фарисеїство й вусцями своїх героїв дивується: як люди, що так ревно виконують закон в його «побутовій» частині — не їдять трефного, слідкують, аби одяг не поєднував вовну з льоном, не запалюють вогонь в Шаббат і т. п., — можуть водночас так заздрити,

обманювати, зневажати, на-
віть... красти й зраджувати!

Інші праці... і спрідукти...
Світ Галичини спокійно жив-
ли своїм життям. Яків походив
із заможної сім'ї, його «вдало»
одружили ще в 12-річному віці,
з роками він став визнаним
знавцем Талмуду. Та от прихо-
дять «гайдамаки», і настає
кінець колишньому світу... Все
розграбоване, спалене, члени
сім'ї Якова вбиті, його ж, як
сильного чоловіка, продають у
рабство горянам. Там він пере-
творюється в пастуха, а через
певний час між ним та дочкою
його господаря виникає ... ні,
не любов. Це спершу фізіоло-
гічний потяг, пристрасть — те,
що з такою цікавістю описує
натуралистичний напрямок лі-
тератури. Вже пізніше почуття
переходить в справжню любов.
Та цій любові не раді навколо,
адже вона заборонена сус-
пільною думкою, релігією та
державою.

Роман «Раб» Ісаака Башевіса Зінгера — книга потужного емоційного навантаження, колоритна і глибока, вона не залишить нікого байдужим. Це історія любові чоловіка і жінки, батька і дитини, людини і Б-га. Це історія розчарувань і болі, страждань і перешкод,

яка крізь роки підносить загальнолюдські питання, що актуальні і сьогодні.

Віто НАДАШКЕВИЧ

Довідка: Ісаак Башевіс Зінгер (14 липня 1904, Радзимін, Польща — 24 липня 1991, Серфсайд, Флорида) — американо-єврейський письменник польського походження. Лауреат Нобелівської премії з літератури за 1978 рік. Писав мовою ідиш.

Дитинство та юність майбутнього письменника пройшли в польськомовному середовищі (місто Білгорай на Галичині—батьківщині матері Ісаака), сюжети з життя якого пізніше знайшли своє художнє відображення у прозі Зінгера. Починаючи з 1933 року проживав у Нью-Йорку, США.

Автор романів «Двір», «Шоша», «Спадщина».

Критика вважала письменника послідовником Т. Манна, Е-М. Ремарка, К. Гамсуна, Д'Аннунціо, а також відзначала, що Зінгеру вдалося об'єднати двох Гоголів — українського й єврейського, які йшли від українського та єврейського фольклору.

ФРАНЦОЗ. ВОЗВРАЩЕНИЕ В ЧОРТКОВ...

(Окончание. Нач. на 3-й стр.)

российское самодержавие: «Ни один другой народ не находился в начале XIX века в худшем положении, чем малороссы... московская политика, направленная против Малороссии, политика последовательного пренебрежения, не имеет никакого морального оправдания». Тем не менее писатель убежден, что «Чем сильнее гнет, тем

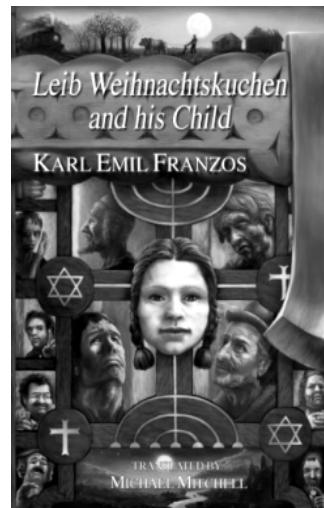
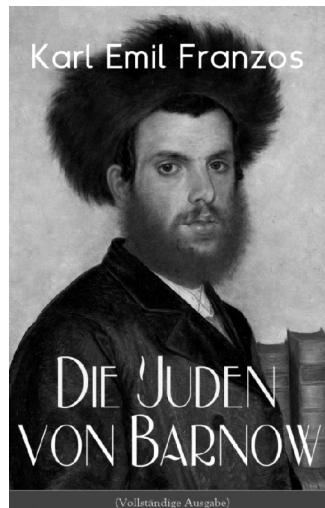
сильнее сопротивление [...] Подавляемые поляками в Галиции, великороссами — в царской России, они (украинцы) все же сохраняют свою этническую природу, свою народную поэзию, свою литературу».

Француз очень ценил украинскую народную песню, полагая, что лиризм украинского фольклора не имеет себе равных. «Каждый украинский крестьянин — поэт», — увер-

ждал он, вспоминая, как простые крестьяне Галиции и Буковины могли днями напролет услаждать слух народными песнями, не повторяясь ни разу.

Это не выглядело восторгами безвестного критика — литературный авторитет Французца был очень высок, произведения еще при жизни автора были переведены на 15 языков, а его влияние как редактора и издателя трудно переоценить.

Писатель прожил не очень

Книги, вышедшие из-под пера Францоза

Nº4

СЕМЬ ПОБЕД ИЗРАИЛЯ

За 70-летнюю историю еврейского государства побед, в том числе, блестящих, было, конечно, больше. Но я хочу выделить семь побед не просто блестящих, но невероятных, удивительных, на грани чуда.

ВОЗРОЖДЕНИЕ ИВРИТА

Такого не было в истории. Язык, на котором не говорили 2000 лет, вернулся к жизни.

Всё это похоже на сказку. В 1878 году у 19-летнего Элизеера Бен-Иегуды появилась невероятная идея — возродить к жизни иврит. Если присмотреться, то отчётливо увидим, что в дальнейшем, в процессе возрождения иврита, отчётливо просматриваются параметры чуда. Язык не просто возродился — он возродился необыкновенно быстро. В 1881 году Бен-Иегуда издаёт словарь старого и нового иврита, а уже в начале 80-х всё больше и больше евреев начинают говорить на древне-юном языке.

Поражает и то, что в Эрец-Исраэль, где обычно перемены происходили по-восточному неторопливо, во многих школах уже в течение 2-3 лет вводят преподавание иврита. Причём учителя не только учат ивриту, но и изучают язык сами.

ОБРАЗОВАНИЕ ИЗРАИЛЯ

29 ноября 1947 года ООН проголосовала за раздел Палестины на еврейское и арабское государства. По мнению политических комментаторов того времени, такой результат голосования был просто нереален. Как говорил герой Чехословакии: «Этого не может быть, потому что этого не может быть никогда».

Но и это не всё. 14 мая в 18 часов в здании музея на бульваре Ротшильда Государство Израиль было провозглашено, а 15 мая армии пяти арабских стран напали на новорождённое государство. Однако, машина по производству чудес продолжала работать. В войне за Независимость профессиональные армии арабов были разгромлены мало обученными еврейскими военизированными формированиями, значительную часть которых составляли чудом выжившие узники концлагерей.

ПОДВИГ ЦУКЕРБЕРГА

В подвиге Эммануэля Цукерберга тоже много удивительных, прямо-таки невероятных, совпадений.

Ещё в 1929 году по совету смотревшего сквозь время Владимира Жаботинского живший в Австро-Венгрии 18-летний Эммануэль отправился учиться на лётчика в Париж. Любопытно, что его учителем, а позднее напарником стал известный лётчик-писатель Антуан де Сент-Экзюпери.

ри. В 1934 году Цукерберг, уже будучи профессиональным лётчиком, приехал в Палестину и стал основателем BBC Израиля.

Когда арабы напали на еврейское государство, то они превосходили евреев как в количестве солдат, так и в качестве вооружений. Особенно сильное отставание израильтян было в воздухе. То, что сумел сделать Эммануэль Цур (в иврите вариант фамилии теперь звучала так) иначе как чудом не назовёшь. Он отправился в Англию и через криминальные лондонские круги начал приобретать лёгкие двухмоторные самолёты. Это звучит невероятно, но Цур сумел 8 (!) раз самостоятельно, обходя радары и без разрешений государств, через территорию которых проходил перелёт, перенести самолёты из Англии в Израиль. Причём пользовался не навигационными инструментами, а обыкновенной наземной картой и компасом. Почему самолёт Цура ни разу не засекли вне действия «Поля чудес» понять невозможно.

Следующий этап развития событий напоминает фантастический детектив. Цур узнаёт об отставном генерале британских королевских BBC. Генерал из непонятных, может быть, ностальгических соображений, купил после войны дюжину бомбардировщиков «Бристоль Бофайтер», списанных на лом, и не знал, как теперь от них избавиться. Перед израильским лётчиком стояли, казалось бы, абсолютно неразрешимые задачи. Надо было убедиться, что самолёты ещё могут летать, найти лётчиков, а, главное, выпустить из страны без разрешения властей и долететь до Израиля. Последнее обстоятельство было особенно сложным,

Но чудеса продолжаются. Цур взял напрокат во Франции маленький самолёт и над самой землей, обходя радары, перелетел в Англию. В короткое время были отремонтированы и куплены у чудака-генерала пять самолётов. Но как их нелегально вывезти из страны? Причём, все одновременно. В то, что произошло дальше, трудно поверить. Остал Бендер отдыхает.

Цур организует липовую, продюссерскую фирму для съёмки фильма о подвиге лётчиков Новой Зеландии. Проводит кастинг для пилотов и отбирает тех, которые взялись бы за опасную работу перелететь в Израиль.

ПОХИЩЕНИЕ ЭЙХМАНА

Похищение нациста № 1 в мае 1960 года было, без сомнения, одной из самых блестящих побед еврейского государства. По этому поводу написаны книги и сняты фильмы.

В 1957 году Моссад получает информацию о том, что Эйхман находится в Аргентине. Операцию по его похищению возглавил глава Моссада Иссер Харель. Была поставлена задача доставить в Израиль Эйхмана живым. Задача невероятно сложная, так как легально вывезти нациста, учитывая недружественные отношения с Аргентиной, было невозможно. Принятое решение вывезти Эйхмана на самолёте официальной делегации Израиля, прибывшей на празднование 150-й годовщины независимости Аргентины. Самолёт с делегацией прилетает 19 мая, улетает 20 мая.

11 мая в 20 часов вечера Эйхман был захвачен Питером Малкиным и другими сотрудниками Моссада и доставлен на арендованную заранее под Буэнос-Айресом виллу. Далее происходит нечто абсолютно невероятное. Эйхмана проводят через пограничный контроль на глазах у всех в форме израильского лётчика с документами на имя Рафаэля Арнона. Эйхман, накачанный наркотиками, ничего не понимал и потому не протестовал. После операции по похищению А. Эйхмана и вывоза его в Израиль, Моссад получает репутацию одной из лучших разведок мира.

ОПЕРАЦИЯ «ОПЕРА»

В 1979 году Ирак, который не скрывал, что его целью является, как и у сегодняшнего Ирана, уничтожение Израиля, покупает у Франции ядерный реактор. Если реактор будет заполнен ядерным топливом, то, по расчётам специалистов, уже к 1982 году у смертельного врага Израиля будут 3 атомные бомбы. Этого нельзя было допустить. Последний срок для уничтожения реактора наступил в 1981 году. Надо было действовать, и премьер-министр Менахем Бегин принимает решение разбомбить реактор. Операция под названием «Опера» назначена на воскресенье 7 июня 1981 года.

В этой операции всё необычайно сложно, до предела напряжено. Израильяне сумели. За 50 секунд иракский реактор был полностью уничтожен, и ядерная программа остановлена. Все израильские самолёты благополучно вернулись домой.

ПОДВИГ ШАРОНА

6 октября 1973 года арабские армии напали на Израиль. Это была, пожалуй, самая

страшная война в истории еврейского государства. У арабов, кроме фактора внезапности (странны, но такое случилось), трёхкратное превосходство в живой силе, пятикратное — в механизированных частях, двукратное — в авиации и танках. Кроме Сирии и Египта против Израиля выступили Ирак, Иордания, Ливия, Кувейт, Саудовская Аравия, Куба, Марокко, Тунис, ООП, Судан и даже СССР.

В этой войне всё висело на волоске. В ней было много блестящих побед, но самым удивительным, не имеющим precedентов, был подвиг Ариэля Шарона, который в корне изменил ход войны. Легендарный генерал сделал невозможное. Он во главе танкового подразделения пересёк Суэцкий канал и закрепился в тылу врага. Израильские войска окружили египетскую армию и вышли на 101 километр от Каира.

ОСВОБОЖДЕНИЕ ЗАЛОЖНИКОВ В ЭНТЕББЕ

27 июня 1976 года террористы из НФОП (Национальный фронт освобождения Палестины) и пропалестинской «Революционной ячейки» захватили самолёт компании «Эр Франс», летящий маршрутом Тель-Авив — Париж, и заставили экипаж приземлиться в аэропорту Уганды — Энтеббе. Неевреев отпустили, оставив 105 заложников, включая добровольно (!) не пожелавший уйти французский экипаж самолёта. Выдвигается требование об освобождении 40 палестинцев-террористов, находящихся в тюрьмах Израиля и некоторых других стран. В противном случае заложников обещали убивать, начиная с 1 июля. В результате переговоров удалось перенести этот срок на 4 июля.

Израильским самолётам, вылетающим для освобождения заложников, было разрешено приземлиться для дозаправки на аэродроме в Кении. 4 июля израильские самолёты, пролетев весь маршрут на высоте не более чем 30 метров, чтобы избежать радаров Египта, Судана и Саудовской Аравии, приземлились в аэропорту Энтеббе. Чёрный мерседес и колонна из джипов, в которых находились 29 командос (расчёт был на то, что их примут за президента Амина и его кортеж) выехала из грузовых люков и направились в сторону терминала, где содержались заложники. Угандийские солдаты, желавшие проверить документы, были застрелены из бесшумных пистолетов.

Вся операция заняла 53 минуты.

А. ЭТКИН

НЕИЗВЕСТНАЯ РОЗА ЛЮКСЕМБУРГ: ЛЮБОВНЫЕ ДРАМЫ ВАЛЬКИРИИ РЕВОЛЮЦИИ

5 марта исполнилось 146 лет со дня рождения знаменитой революционерки Розы Люксембург. Вопреки расхожему мнению, «валькирия революции» не была убежденной феминисткой и жененавистницей. На самом деле ее личная жизнь была не менее бурной, чем политическая.

Роза выступает на Штутгартском конгрессе II Интернационала, 1907 год.

Розалия Люксенбург родилась в польском городке Замостье, который в то время входил в состав Российской империи. Общественно-политическая деятельность увлекла ее еще тогда, когда она училась в женской гимназии в Варшаве, — девушка выступала против русификации польских школ. А в 18 лет Розалия была вынуждена покинуть Польшу из-за участия в революционном кружке «Пролетариат». Она бежала в Швейцарию, где изучала философию, политэкономию и юриспруденцию в Цюрихском университете, и стала одной из первых женщин, получивших кандидатскую степень. Позже она сократила свое имя для удобства произношения и заменила в фамилии букву «н» на «м», получилось «Роза Люксембург». Она была незавидной невестой. Из-за полученной при рождении травме —

вывиха тазобедренного сустава — она на всю жизнь осталась хромой, ее рост был 150 см, что при непропорционально большой голове и коротких ногах было существенным недостатком. Роза преображалась только тогда, когда выступала за трибуной перед народом. Недоброжелатели обясняли такую чрезмерную политическую активность революционерки комплексом неполноценности. Биограф Р. Шнейдер писал: «Можно сказать, что судьба обездолила её трижды: как женщину в обществе, где главенствуют мужчины, как еврейку в антисемитском окружении и как калеку».

Роза Люксембург открыто жила с мужчинами вне брака не вследствие того, что была убежденной феминисткой, а в силу сложившихся обстоятельств. В Швейцарии она встретила Лео Йогихеса, который стал не только ее соратни-

ком, но и любовником. С ним она участвовала в создании социал-демократической партии Королевства Польского и Литвы. Как оказалось, Роза — не только блестящий политический оратор, но и тонкий лирик. Своему любимому революционерка писала полные нежности письма:

«Если мне когда-нибудь захочется снять с неба пару звезд, чтобы подарить кому-нибудь на запонки, то пусть не мешают мне в этом холодные педанты и пусть не говорят, грозя мне пальцем, что я вношу путаницу во все школьные астрономические атласы...».

Лео был убежденным сторонником свободных отношений и жениться не собирался. А Роза мечтала о семье и детях: «Собственная маленькая квартира, своя библиотека, совместные прогулки, каждое лето — поездка на месяц в деревню, совсем без всякой работы! И, может быть, ещё и такой маленький, совсем малюсенький ребёнок? Неужели мне никогда не будет это дозволено? Никогда? Вчера в Тиргартене у меня под ногами завертелось дитя лет трёх—четырёх... Словно громом меня поразила мысль схватить этого малыша, стремительно убежать домой и оставить его себе как своего собственного. Ах, дорогой, неужели у меня никогда не будет ребёнка?». В ответ на эти тирады Лео писал:

«Ваша задача состоит не в том, чтобы рожать детей, вам следует отдавать себя политической борьбе!». Роза нашла в себе силы порвать с ним только через 16 лет. В 36 лет у нее случился бурный роман с сыном подруги и соратницы-революционерки Клары Цеткин. Он был моложе на 14 лет, но эта разница в возрасте никого не смущала. Их отношения продлились 5 лет, после чего молодой человек оставил Розу ради другой женщины. Даже после этого она ему писала:

С Кларой Цеткин

«Ты — любимый друг и таким для меня останешься так долго, как захочешь, так долго, пока я жива. Всё, что касается тебя, для меня важнее, чем весь остальной мир. Я тебя только прошу: оставайся спокойным и не мучай себя из-за меня». Следующий ее избраник — адвокат Пауль Леви — был моложе на 12 лет. Эти отношения также долго не продлились. После этого Роза, отчаявшись, заявляла: «У меня нет личной жизни — только публичная».

Розу Люксембург считали одной из самых ярых феминисток своего времени, хотя трудов, посвященных этому вопросу, у нее не было — она считала проблему гендерного неравенства составляющей глобальной проблемы неравенства классового. Но она вела образ жизни настоящей феминистки: закончила университет, получила ученую степень, жила с мужчинами вне брака, вела революционную деятельность. К тому же она поддержала выдвинутую Кларой Цеткин идею учредить Международный женский день.

Когда-то Роза Люксембург сказала, что хотела бы умереть «на своем посту — на улице или в тюрьме». Ее слова оказались пророческими. После ареста по дороге в тюрьму конвоиры избили ее прикладами, затем выстрелили в голову ибросили тело в канал. Имя Розы Люксембург стало синонимом революционной борьбы.

Роза Люксембург и Лео Йогихес

עם ישראל חי

шофер

«Ви думаете, що я учений?
Нет, я знаменитий скрипач!»

Альберт Эйнштейн родился в бедной еврейской семье в немецком городе Ульме 14 марта 1879 года. О его вкладе в науку знают даже школьники, но всем также знакома и его фотография с высунутым языком.

Она напоминает о том, что Эйнштейн был незаурядной личностью, а жизнь его — полной совершенно фантастических событий. Многие ли знают, что после смерти первого президента Израиля Хaima Вейцмана Эйнштейну поступило предложение занять эту должность? Учёный тогда отказался от предложения, сославшись на отсутствие опыта государственной деятельности. Был в его жизни и период, когда за ним следило ФБР, считая его советским шпионом.

Будучи лучшим умом планеты, он не мог не оказаться в самом центре общественной и политической жизни, но знаменитый снимок стал ещё и символом внутренней свободы. Эйнштейн оставался собой вне зависимости от обстоятельств. К примеру, он никогда не носил носки — даже на официальных мероприятиях оставался верен этому принципу. Кто-то утверждает, что он хотел быть ближе к простому народу, иные видят в этом выбор истинно свободной личности.

Эйнштейн обожал женщин, а женщины отвечали ему взаимностью. С его именем связано огромное количество смешных историй, мифов, легенд и баек

***

Эйнштейн любил фильмы Чаплина и относился к его героям на экране с видимой симпатией. Однажды учёный написал в письме Чаплину: «Ваш фильм «Золотая лихорадка» понятен всем в мире, и Вы станете великим человеком». На что Чарли Чаплин ответил: «Вами я восхищаюсь еще больше. Вашей теории относительности никто в мире не понимает, и все-таки Вы уже стали великим человеком».

***

Однажды на лекции Эйнштейна спросили, как делаются великие открытия. Он ответил: «Очень просто. Все

знают, что это сделать невозможно. Случайно находится один невежда, который этого не знает. Он-то и делает открытие».

***

Как-то после доклада на научной конференции Эйнштейн спросили:

— Какой момент для вас сегодня самый трудный?

— Самая большая трудность заключалась в том, — ответил Эйнштейн, — чтобы разбудить аудиторию, которая заснула при вступительной речи председателя.

***

Эйнштейн встретил на улице нового приятеля и пригласил его к себе домой:

— Приходите ко мне вечером. У меня будет профессор Стимсон.

— Но ведь я и есть Стимсон! — удивился тот.

— Это не имеет никакого значения, — возразил рассеянный Эйнштейн, — все равно приходите.

***

Однажды Эйнштейн был у знакомых в гостях. Когда он собрался уходить, начался дождь, и ему предложили шляпу.

— Зачем? — сказал Эйнштейн. — Ведь она сохнет дольше, чем волосы. Это же все знают.

***

Некая молодая дама настойчиво просила Эйнштейна позвонить ей по телефону.

— Мой телефон легко запомнить, — убеждала она. — 36-361-144. Запомнили? Повторите.

— Запомнил, — ответил Эйнштейн. — Три дюжины, 19 и 12 в квадрате...

***

На одном из приемов к Эйнштейну пристала одна молодая дама и предложила вступить с ним в интимные отношения, чтобы завести общих детей. Она убеждала:

— Вы представляете, дорогой, что наши дети будут так же умны, как вы, и так же красивы, как я!

Эйнштейн отстранился от называвшей дамы и сказал:

— Это, конечно, прекрасно! А... вдруг получится наоборот?

Однажды Альберт Эйнштейн и виолончелист Григорий Пятигорский вместе выступали в благотворительном концерте. Среди публики сидел молодой журналист, которому предстояло написать отчет о концерте. Он обратился с вопросом к одной из слушательниц:

— Простите, Пятигорского мы все знаем, ну, а этот Эйнштейн, который выступает сегодня...

— Боже мой, да неужели вы не знаете, это же великий Эйнштейн!

— Да, конечно, благодарю, — смутился журналист и принялся что-то строчить в блокноте.

На следующий день в газете появился отчет о выступлении Пятигорского вместе с Эйнштейном — «великим музыкантом, несравненным скрипачом-виртуозом, который своей блестательной игрой затмил самого Пятигорского». Рецензия всех очень рассмешила, и особенно самого Эйнштейна. Он вырезал заметку и постоянно носил её с собой, показывал знакомым и говорил: «Вы думаете, что я учений? Нет, я знаменитый скрипач!»

***

Однажды Эйнштейн, послушав, как бельгийская королева играет на скрипке, сказал ей: «Вы прекрасно играете, ваше величество. Вам совершенно не нужна профессия королевы».

***

Однажды к Эйнштейну пришел журналист.

— Куда вы записываете свои мысли? — спросил он. — У вас есть для этого блокнот или записная книжка?

Эйнштейн ответил:

— Милый мой! Настоящие мысли приходят в голову так редко, что их нетрудно и запомнить.

***

— Какая разница между временем и вечностью?

— Если бы у меня было время, чтобы объяснить вам эту разницу, — сказал Эйнштейн, — то прошла бы вечность, прежде, чем вы её поняли бы.

ЗАСНОВНИК:

Львівське товариство
єврейської культури
ім. Шолом-Алейхема

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Ірина РОСТИК

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

В. Голембо
Б. Дорфман
Л. Котова
О. Местецька
О. Назар
М. Суровцева

НАША АДРЕСА: 79019
ЛІВІВ, вул. ВУГІЛЬНА, 3.
Львівський єврейський
культурний центр. Редакція
газети «Шофар»
E-mail: shofar.lv@yahoo.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації ЛВ № 139
від 12.04.1994 р.

Газета виходить один раз на
місяць російською, українською,
єврейською (їдиш, іврит)
мовами.

Обсяг — 2,5 друк. арк.

Думка редакції може не
збігатися з позицією авторів
публікацій.

Відповіальність за достовірність викладених фактів
несе автор.

Редакція зберігає за собою
право скорочення та літературного
редагування прийнятих до публікації текстів.

Рукописи не рецензуються.
Матеріали, обсяг яких перевищує 5 друкарських сторінок, не
розглядаються.

При використанні матеріалів
посилання на «Шофар» обов'язкове.

Газета набрана і зверстана в
Львівському товаристві єврейської
культури ім. Шолом-Алейхема.

Надруковано у ПП «Арал»
(вул. Козиницька, 4). Спосіб
друку — офсетний.

Випускаючий редактор
Є.В. Андреєвський

Коректор:
М.Д. Штаркер

Тираж 800.
Зам. № _____

Підписано до друку 22.03.2018